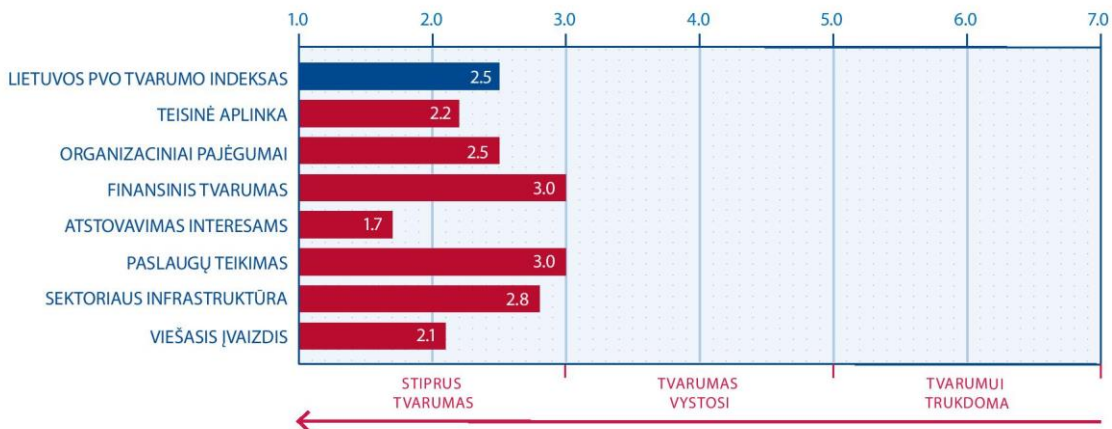

BENDRAS PVO TVARUMAS: 2.5

Pirmieji COVID-19 atvejai Lietuvoje buvo patvirtinti kovo viduryje. Stabdydama viruso plitimą, kovo 16 d. Vyriausybė šalyje paskelbė visišką karantiną, kuris truko tris mėnesius. Karantino priemonės sėkmingai sumažino susirgimų ir mirčių nuo COVID-19 skaičių, todėl Lietuva buvo giriama kaip suvaldžiusi pandemiją. Deja, rudenį prasidėjo antroji pandemijos banga, sutapusi su artėjančiais rinkimais į Seimą. Vyriausybė delsė įvesti griežtesnius ribojimus ir paskelbė antrąjį karantiną tik prieš pat baigiantis jos kadencijai lapkritį. Nauja valdžia tuoj pat sugriežtino ribojimus, tačiau Lietuva metus baigė, registruodama didžiausius užsikrėtusiųjų COVID-19 virusu skaičius Europoje, o šalies sveikatos priežiūros sistema buvo ties perdegimo riba.

PVO ir Vyriausybė pandemijos akivaizdoje sustiprino bendradarbiavimą. Pirmojo karantino metu įsivyravus visuotinei panikai, PVO perėmė dalį socialinių paslaugų iš savivaldybių įmonių, paskelbusių prastovas savo darbuotojams. Organizacijos labiau įsitraukė sprendžiant socialines problemas, vienijosi ir rado naujų tarnavimo visuomenei būdų. Tai paskatino iki šiol PVO veikloje nedalyvavusius gyventojus įsijungti į savanorių gretas ar finansiškai paremti PVO. Veiksmingas atsakas į pandemiją pademonstravo pilietinės visuomenės gebėjimą imtis vadovaujančio vaidmens krizės metu.

2020 metais PVO toliau stebėjo politiką, žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos padėtį. Spalio mėnesį vyko rinkimai į Seimą. Prieš rinkimus PVO aktyviai diskutavo su politinėmis partijomis, siekdamas, kad jų atstovaujamos sritys būtų atspindėtos naujosios Vyriausybės programoje. Po rinkimų naują Vyriausybę suformavo Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai, atstovaujantys centro dešinei, koalicijoje su dviem liberaliomis partijomis.

2020-ųjų iššūkiai išryškino augančią šalies pilietinės visuomenės galią. 2020 metų Europos Komisijos teisinės valstybės principo taikymo ataskaitoje pažymėta, kad Lietuva sudaro galimybes pilietinei visuomenei dalyvauti priimančiam sprendimams. Ataskaitoje paminėtas 2019 m. įsteigtas Nacionalinis NVO fondas kaip gerosios praktikos pavyzdys. „Freedom House“ 2020 m. Tautų tranzito ataskaitoje, kurioje apžvelgtos demokratinės reformos dvidešimt devyniose buvusio komunistinio bloko šalyse, Lietuvai skirta vieta demokratiškiausių šalių penketuke.

Bendras sektoriaus tvarumas 2020 metais nepakito, tačiau teigiamų poslinkių pastebėta penkiose srityse: organizacinio pajėgumo, finansinio tvarumo, paslaugų teikimo, sektoriaus infrastruktūros ir viešojo įvaizdžio. Nors sąlygos buvo sudėtingos, dauguma organizacijų tęsė veiklą ir stiprino ryšius su bendruomenėmis. Nemažai jų gebėjo imtis lyderystės kovojant su pandemija, ir tai sąlygojo teigiamus poslinkius organizacinio pajėgumo ir paslaugų teikimo srityse. PVO pastangos kovojant su pandemijos padariniais buvo plačiai pripažintos; dėl to gerėjo viešasis sektoriaus įvaizdis. Vyriausybės finansinės priemonės padėjo švelninti pandemijos poveikį sektoriui, o ES finansuojamų programų lankstumas prisidėjo prie jo finansinio tvarumo gerėjimo. Sektoriaus infrastruktūra gerėjo atsiradus naujoms galimybėms stiprinti gebėjimus ir bendradarbiavimą elektroninėje erdvėje. Teisinė aplinka 2020

m. nekito, tačiau sektoriuje vis dar buvo juntamos džiugios nuotaikos dėl 2019 m. priimto NVO įstatymo. 2020-aisiais PVO toliau aktyviai atstovavo interesams.

Remdamasis PVO teikiamomis ataskaitomis, Registrų centras palaipsniui gerina sektoriaus duomenų bazę. 2020 metais Lietuvoje buvo registruota apie 40 500 nepelno organizacijų. Iš jų 34 319 – registruotos asociacijos, labdaros ir paramos fondai ir viešosios įstaigos. 2019 metais šių organizacijų buvo 32 504. Likusių nepelno organizacijų dalį sudaro biudžetinės įstaigos, vykdančios valstybės ar savivaldybių joms deleguotas užduotis ir finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų. Organizacijos, kelis metus neteikusios ataskaitų Registrų centrui, yra išregistruojamos. 2020 metais išregistruota apytiksliai 3100 PVO. Tik maždaug pusė registruotų PVO yra laikomos aktyviai veikiančiomis.

TEISINĖ APLINKA: 2.2

Sektoriaus teisinė aplinka 2020 m. nesikeitė. Nors naujų teisės aktų nebuvo priimta, PVO optimistiškai vertino teisinę aplinką – tokį vertinimą paskatino 2020-ųjų kovą įsigaliojęs Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas. Ilgai lauktasis įstatymas patikslino, kad NVO yra viešasis juridinis asmuo, veikiantis savanoriškai ir nepriklausomas nuo valstybės ir savivaldybių valdžios institucijų ir įstaigų.

Vadovaujantis šiuo įstatymu, buvo įsteigtas Nacionalinis NVO fondas. 2020 metais Vyriausybė nustatė šio fondo veiklos principus. Fondo valdybą sudaro septyni nariai, atstovaujantys pilietinei visuomenei, Vyriausybei ir akademiniai bendruomenei. Taryba nustato strateginius finansavimo prioritetus ir lėšų paskirstymo taisykles bei dalyvauja vertinant pateiktas paraiškas. Nacionalinio NVO fondo biudžetas bus ne mažesnis nei 20 proc. praėjusiais

metais gyventojų sektoriui paskirtos pajamų mokesčių sumos. Lėšos bus pradėtos skirstyti ne anksčiau nei 2021 m. rudenį.

NVO plėtros įstatymu patikslinus NVO apibrėžimą, 2020 m. Registrų centras įvedė NVO žymą, kuria atitinkančios kriterijus NVO gali savanoriškai pažymėti savo profilis Juridinių asmenų registre. 2020 metų pabaigoje apie 700 organizacijų registrų sistemoje buvo sau priskyre NVO žymą. Valdžia svarstė iniciatyvas, kurios paskatintų taikyti žymą. Pavyzdžiui, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM) kai kuriose 2021 m. programose NVO žymą įtraukė į reikalavimų finansavimui gauti sąrašą.

Lietuvos PVO ir toliau registruojasi ir veikia pagal Asociacijų, Viešųjų įstaigų ir Labdaros bei paramos fondų įstatymus. Kai Lietuva atvėrė sieną dėl politinių neramumų savo šalį paliekantiems baltarusiams, joje įregistruota daugiau baltarusiškų NVO. Nors naujų PVO steigimas iš esmės vyksta greitai ir sklandžiai ir gali būti atliktas internetu, užsieniečiams registruoti organizacijas yra sudėtingiau dėl sunkumų atidarant banko sąskaitas. Naujos technologijos pagerino finansinių paslaugų prieinamumą, todėl organizacijų registracija užsieniečiams palengvėjo.

Bendruomeninių organizacijų plėtros įstatymas, kuris įsigaliojo 2019 m., 2020-aisiais buvo pakeistas – mažosios savivaldybės atleistos nuo prievolės steigti bendruomenių tarybas. Mažosioms savivaldybėms leista bendruomenės tarybos funkcijas priskirti NVO taryboms, įsteigtoms pagal 2014 m. priimtą Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymą. PVO ir toliau mano, kad bendruomenių tarybos yra perteklinės ir ragina apjungti šiuos du įstatymus.

2020 metais PVO kreipėsi į Registrų centrą, prašydamos palengvinti ataskaitų teikimo reikalavimus asociacijoms, negalinčioms surengti ataskaitinių susirinkimų dėl pandemijos suvaržymų. Atsiliepęs į prašymą, Registrų centras pranešė, kad nebus organizacijų, kurios keletą mėnesių vėluos pateikti ataskaitas.

Lietuvos PVO veikia laisvai, laikydamosi įstatymų. Jos neretai kritikuoja valdžią ir, nebijodamos persekiojimo, teikia siūlymus viešajai politikai tobulinti. 2020 metais, siekiant užkirsti kelią viruso plitimui, vieši susirinkimai buvo apriboti. Advokacijos ir protesto kampanijos persikėlė į internetą arba buvo kruopščiai planuojamos, kad nekeltų

rizikos jų dalyviams. Pandemijos metu visuomenėje vyravo susitelkimo, bendradarbiavimo atmosfera. Ir valdžia, ir PVO demonstravo geranoriškumą.

PVO gali užsidirbti parduodamos prekes ir paslaugas. Tačiau organizacijas vis dar neramina kai kurie 2018 m. mokesčių reformos aspektai, ypač joms panaikintos pelno mokesčio lengvatos. Nuo 2020-ųjų suvienodintas PVO ir verslo organizacijų pelno apmokestinimas: 5 proc. pelno mokesčiu apmokestinamos visos mažųjų PVO prekės ir paslaugos, o 15 proc. – didžiųjų PVO prekės ir paslaugos. Pelno mokestis netaikomas pardavimams, jeigu gautos lėšos panaudojamos visuomenės interesams tenkinti per dvejus metus – toks laikas įvestas vietoj prieš reformą buvusio penkerių metų termino. PVO manymu, naujasis dvejų metų terminas yra per trumpas ir riboja investavimo bei ilgalaikio planavimo galimybes.

2020 metais taip pat nebuvo galutinai išspręstas perkančiosios organizacijos statuso klausimas. Nors Viešųjų pirkimų tarnyba sutiko, kad PVO nėra perkančiosios organizacijos, PVO rizikuoja būti pripažintos tokiomis dėl šį teiginį pagrindžiančių įstatymų stokos. Perkančiosios organizacijos statusas sąlygoja sudėtingesnes pirkimo procedūras ir papildomus atskaitomybės reikalavimus.

Fiziniai asmenys nuo 2020 metų gali PVO skirti iki 1,2 proc. pajamų mokesčio (iki 2020 m. galėjo skirti 2 proc.). Fiziniai asmenys negauna mokesčių lengvatų aukodami PVO, o verslo organizacijos gali nuo valstybei mokamo pelno mokesčio nurašyti dvigubą suteiktos paramos sumą.

PVO, ypač mažosiosioms regionų organizacijoms, teisininkų konsultacijos nėra lengvai prieinamos tiek dėl finansinių išteklių, tiek dėl teisininkų, kurie specializuojasi PVO teisėje, stokos. Tai ypač išryškėjo pandemijos metu, kai daugeliui asociacijų prireikė keisti įstatus, numatant virtualių visuotinių ataskaitinių susirinkimų galimybę. Nemažai asociacijų nesugebėjo šio klausimo išspręsti iki 2020 metų pabaigos. Skėtinės organizacijos, NVO teisės institutas ir Nevyriausybinė organizacijų informacijos ir paramos centras (NIPC) ir toliau rengia mokymus bei konsultuoja PVO teisės klausimais. Pavyzdžiui, jo surengtuose PVO skaidrumo ir atskaitomybės mokymuose dalyvavo daugiau kaip 300 organizacijų atstovai.

ORGANIZACINIAI PAJĖGUMAI: 2.5

Sektoriaus organizaciniai pajėgumai 2020 metais kiek pagerėjo. Nepaisydamos sudėtingų sąlygų, dauguma organizacijų tęsė veiklą ir stiprino ryšius su bendruomene, o nemažai PVO ėmėsi lyderystės organizuojant atsaką COVID-19 pandemijai. Vis dėlto kai kurios organizacijos laikinai sustabdė veiklą.

Daug švietimo, kultūros ir sporto sričių PVO rado naujų būdų pasiekti klientus, ypač todėl, kad pandemija privertė persikelti į skaitmeninę erdvę. Pavyzdžiui, virtuali lietuviškoji mokykla Italijoje, kuri iki pandemijos savaitgaliais siūlė kontaktines pamokas lietuvių diasporai Romoje ir Piedmonte, perkėlė mokymus į internetą ir pritraukė daug platesnę pasaulio lietuvių auditoriją.

Suintensyvėjusi veikla virtualioje erdvėje padėjo PVO veikti globaliau. „Transparency International Lietuva“ atstovai pastebėjo, kad 2020 m. virtualūs renginiai sėkmingiau pritraukė aukšto lygio tarptautinius ekspertus, o PVO pradėjo svarstyti užsieniečių kandidatūras į organizacijų valdymo struktūras.

Daug organizacijų 2020 m. pradėjo naujas iniciatyvas, skirtas įvairioms klientų grupėms. Pandemijos pradžioje PVO gamino ir dalijo veido kaukes, teikė maistą ir būtinąsias prekes gyventojams, kuriems buvo reikalinga pagalba. Lietuvos raudonasis kryžius siuntė savanorius į Vilniaus oro uostą registruoti grįžtančių šalies piliečių ir teikti jiems informaciją bei psichologinę pagalbą. Ši organizacija taip pat rengė savanorius, talkinčius ligoninėse, senelių namuose ir kitose įstaigose, kuriose dėl pandemijos labai išaugo darbo jėgos poreikis.

Tačiau kai kurios bendruomenių organizacijos ir PVO, dirbančios su pagyvenusiais žmonėmis, vaikais ir neįgaliaisiais, prarado tiesioginį kontaktą su klientais. Daugelį socialinių paslaugų nebuvo įmanoma teikti nuotoliniu būdu, o tos, kurios buvo teikiamos, sunkiai pasiekė vyresnius žmones ir vaikus iš socialinės rizikos šeimų. Stiprios nacionalinės PVO, kurios jau buvo išvysčiusios infrastruktūrą esminėms paslaugoms teikti, gerokai išplėtė klientų ratą ir pritraukė rekordinius savanorių skaičius.

Dauguma Lietuvos PVO turi aiškią tematinę sritį ir veiklos kryptis. 2020 metais PVO teko prisitaikyti prie naujų sąlygų ir kovoti dėl išlikimo, todėl daug organizacijų atidėjo ilgalaikį strateginį planavimą. Kita vertus, organizacijos turėjo stiprią paskatą įvertinti savo veiklą ir poreikį ištekliams, o tai padės strategiškai planuoti ateityje.

Įprastiniai valdymo procesai, pavyzdžiui, valdybų rotacija, kai kuriose organizacijose sutriko. Kai kurioms PVO pavyko išspręsti iššūkius nuotoliniu būdu, kitos nusprendė nekeisti valdybų iki tol, kol bus galima sušaukti visuotinius narių susirinkimus.

Kaip rodo įdarbinimo statistika¹, 2020 metais PVO samdė 191 069 darbuotojus (daugiau nei 2019 m., kai PVO dirbo 121 506 darbuotojai). Iš šio skaičiaus 847 žmonės dirbo labdaros ir paramos fonduose (2019 m. – 916), 7 184 – asociacijose (2019 m. – 7 126), 183 965 – viešosiose įstaigose (2019 m. – 113 464). Apie 7 000 organizacijų turėjo bent po vieną samdomą darbuotoją 2019 ir 2020 metais. Nepelno organizacijų darbuotojams 2020-aisiais išmokėta apie 3,4 mlrd. eurų darbo užmokesčio, o 2019 m. – 2,8 mlrd. eurų.

Personalo trūkumas, jo pervargimas jau ilgą laiką yra pagrindinė sektoriaus problema. 2020 metais nepastebėta, kad daugiau PVO darbuotojų būtų netekę darbo. Visų pirma dėl to, kad organizacijos neturėjo nebūtinų darbuotojų, kuriuos galėtų atleisti. Be to, ES „LEADER“ programa, kuri 2020 m. finansavo 160 socialinių verslų, sukūrė nemažai naujų darbo vietų nepelno sektoriuje. Atviros Lietuvos fondas (ALF) finansavo 65 projektus PVO organizaciniams pajėgumams stiprinti ir taip prisidėjo prie darbo jėgos stabilumo sektoriuje.

2020 metais išryškėjo dvi priešingos savanorystės tendencijos. Viena vertus, dėl karantino užsidarė nemažai tradicinių savanorystės programų. Pavyzdžiui, gyvūnų gerovės organizacijos negalėjo priimti savanorių, išduoti gyvūnų globėjams, taip pat neatitiko kriterijų valstybės paramai, skirtai išsaugoti darbo vietas pandemijos metu, gauti. Kita vertus, visuomenė susitelkė padėti medicinos darbuotojams ir humanitarinę pagalbą teikusioms PVO. Pavyzdžiui, 2020 m. pavasarį Lietuvos šaulių sąjunga, Lietuvos skautija ir kitos organizacijos inicijavo „Stiprūs kartu“ judėjimą, kuris pritraukė daugiau nei 4 000 savanorių, teikusių pagalbą nuo pandemijos nukentėjusiems žmonėms.

PVO be suvaržymų naudojami šiuolaikinėmis informacijos ir komunikacijos technologijomis, o geros kokybės interneto ryšys apima visą šalį. 2020 metais PVO perkėlė visas paslaugas, kurias galima teikti nuotoliniu būdu, į virtualią erdvę. Be to, PVO įvaldė technologijas, kuriomis anksčiau nesinaudojo. „Google“ ir „Microsoft“, bendradarbiaudamos su „TechSoup“ pasauliniu tinklu Lietuvoje, reikalavimus atitinkančioms PVO nemokamai teikė technologijas, paslaugas ir mokymus. ES Regioninės plėtros fondo finansuojama ir Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos įgyvendinama programa „Prisijungusi Lietuva“ padėjo vietos organizacijoms stiprinti skaitmeninius gebėjimus ir įsitvirtinti virtualioje erdvėje. Vis dėlto mokamos licencijos riboja galimybę naudotis kai kuriais produktais, o mažosios vietos bendruomenių organizacijos, teikiančios socialines paslaugas vaikams, pagyvenusiems žmonėms ir neįgaliesiems, negalėjo šių paslaugų teikti virtualiai.

FINANSINIS TVARUMAS: 3.0

Pandemija neigiamai paveikė daug Lietuvos ekonomikos ir socialinio gyvenimo sričių, tačiau dėl donorių lankstumo ir Vyriausybės pasiūlytų kompensacinių priemonių sektoriaus finansinis tvarumas 2020 m. truputį padidėjo. PVO finansavimas išaugo, bet didžioji naujojo finansavimo dalis buvo skirta būtinajai pagalbai mažinant pandemijos padarinius, todėl jos įtaka sektoriaus ilgalaikiui finansiniam tvarumui kol kas neaiški. Sektoriaus finansavimo poreikis išlieka gerokai didesnis nei jam prieinami finansavimo šaltiniai.

¹ 2020 metais Statistikos departamentas patikslino įdarbinimo sektoriuje duomenis, dėl to skaičiai nežymiai skiriasi nuo 2019 metų PVO tvarumo indekso ataskaitoje pateiktų skaičių.

2020 metų balandį-gegužę ALF atliktoje apklausoje 87 iš 166 PVO atstovavusių respondentų trims reikšmingiausiems finansavimo šaltiniams priskyrė Vyriausybės programas, 93 apklaustieji fizinių asmenų pajamų mokesčio dalį nurodė kaip vieną trijų svarbiausių finansavimo šaltinių.

PVO dažniausiai gauna valstybės finansavimą per temines programas, kurias prižiūri įvairios ministerijos ir agentūros. Kadangi nėra centralizuotų duomenų apie sektoriui skiriamą valstybės finansavimą, bendras PVO finansavimo lygmuo nėra žinomas. 2019 metais SADM pradėjo rinkti duomenis apie atskirų ministerijų sektoriui skiriamą finansavimą. Naujausiais 2019 metų duomenimis, mažiausiai 2 890 PVO gavo valstybės finansavimą. 2020-aisiais PVO galėjo kreiptis į 59 valstybės programas, kurių

bendras finansavimas siekė apie 51 mln. eurų. Kadangi nėra vieningo visų ministerijų duomenų pateikimo metodo, šie skaičiai nėra patikimi vertinant sektoriaus finansavimą. Dauguma šių specialių programų buvo finansuojamos per SADM, o keletas iš jų numato stabilų finansavimą. Pavyzdžiui, per metus vaikų dienos centrams skiriama daugiau nei 5 mln. eurų, jaunimo organizacijoms – per milijoną eurų, vietos bendruomenėms – 2 mln. eurų, neįgalųjų organizacijoms – 8 mln. eurų. 2020 metais SADM labai padidino finansavimą, skirtą sektoriaus gyvybingumui stiprinti – nuo 900 000 eurų 2019 metais iki 1,5 mln. eurų 2020-aisiais. Nuo 2021 metų sektoriaus finansavimo programos bus palaipsniui perkeliamos į NVO fondą.

Vyriausybė įtraukė PVO į pandemijos padarinių mažinimo programas, skirtas mažajam bei vidutiniam verslui. Mokesčių inspekcija organizacijoms išmokėjo vienkartinės 500-1 000 eurų subsidijas. PVO taip pat galėjo prašyti atidėti mokesčių mokėjimus, paskirstant juos per ateinančius ketverius metus. Papildomai 2020 metų birželį Vyriausybė patvirtino 2 mln. eurų programą, skirtą PVO veiklų pandemijos metu išlaidoms kompensuoti. Kai kurios savivaldybės taip pat įsteigė nedidelius fondus vietos PVO, prisidėjusioms mažinant pandemijos padarinius, remti.

Fiziniai asmenys nepelno subjektams, apimant valstybės finansuojamas įstaigas, tokias kaip mokyklos ir ligoninės, politinės partijos ir menininkai, 2020 m. skyrė 20,1 mln. eurų pajamų mokesčių – kiek mažiau nei 2019 m., kai buvo skirta apie 20,5 mln. eurų. Iš šios bendros sumos PVO skirtas finansavimas liko stabilus ir siekė apytiksliai 13 mln. eurų. 2019 metais fizinių asmenų pelno mokesčio dalis, kurią leidžiama skirti nepelno subjektams, sumažėjo nuo 2 iki 1,2 proc. Vyriausybė šį mažinimą siejo su pasikeitusiu apmokestinamųjų pajamų dydžiu ir prognozavo, kad nauja tvarka PVO pajamų nesumažins.

ALF administruoja Aktyvių piliečių fondą (APF), kurį finansuoja Europos ekonominės erdvės/ Norvegijos finansinis mechanizmas. APF, startavęs 2019 m., 2020-2024 metais PVO išdalins 9 mln. eurų subsidijų. 2020 metais šis fondas skyrė pirmąsias 66 subsidijas, kurių bendra vertė – 5,9 mln. eurų. Šio programos ciklo prioritetinės sritys yra žmogaus teisės, aktyvus plietiškas ir PVO stiprinimas Lietuvos regionuose.

Lietuvos PVO aktyviai telkia lėšas visame pasaulyje. Jos pritraukia lėšų per partnerystes ES fondų remiamose programose, pavyzdžiui, „Daphne“, „Horizon 2020“, „Europa piliečiams“. Internetinėje „Patreon“ platformoje, kuri leidžia prenumeratos būdu remti įvairias kūrėjų iniciatyvas, lietuviškų iniciatyvų skaičius 2020 metais gerokai išaugo. Laisvės TV, Lietuvoje organizavusi ne vieną masinę pilietinę akciją, įsitvirtino labiausiai finansuojamą „Patreon“ platformos iniciatyvų šimtu.

2020 metais gyventojai, verslo organizacijos ir lietuvių diaspora užsienyje dosniai aukoję PVO ir tiesiogiai, ir per internetines lėšų telkimo platformas bei specialius fondus. Dažniausiai buvo aukojama kovai su pandemijos padariniais. Vieną tokių fondų – COVID-19 pasekmių mažinimo fondą – įsteigė finansų ministras. Per pirmąją pandemijos bangą šis fondas surinko 822 000 eurų. 133 verslo organizacijos jam paaukojo 533 000 eurų. Fondas rėmė humanitarinės pagalbos veiklas, visų pirma ligonines ir PVO. „Aviva Lietuva“ suteikė 122 000 eurų paramą Raudonojo kryžiaus programai, skirtai pagyvenusiems žmonėms, o daugiau nei 20 mažesnių verslų finansavo Maisto banko paramą izoliacijoje esantiems remtiniams žmonėms. Restoranai neatlygintinai gamino, o PVO pristatinėjo maistą gyventojams į namus. Internetinė platforma „Aukok.lt“ 2020 m. sutelkė rekordinę 907 000 eurų sumą,

beveik triskart didesnę nei 2019 metais. Dauguma aukų buvo skirtos pandemijos padarinius mažinantiems skubiems projektams. Sutelktos lėšos atiteko didžiosioms PVO, tokioms kaip SOS vaikų kaimai, Maisto bankas, Lietuvos raudonasis kryžius ir „Gelbėkit vaikus“. 2020-aisiais didesnės paramos sulaukė ir kasmetiniai labdaros koncertai per televiziją. Pavyzdžiui, Maisto banko labdaros koncerto metu 2020 m. buvo paaukota 241 000 eurų, 2019 metais – 207 000 eurų, o 2018 – 161 000 eurų.

PVO donorai atsiliėpė į 2020 metais kilusius iššūkius, inicijuodami įvairias paramos iniciatyvas. Lietuvos kultūros taryba paskelbė 10 mln. eurų programą, skatinančią kurti naujus kultūros produktus, tokius kaip virtualūs pasirodymai, muziejų turai ir edukacijos patirtys. ES „LEADER“ programa padidino avansinius mokėjimus ir taip prisidėjo prie bendruomenių organizacijų kaimo vietovėse finansinio stabilumo.

2020 metais Lietuvos PVO džiaugėsi lankstesnio ir skaidresnio finansavimo galimybėmis. Europos socialinio fondo finansuojama inovatyvi Alternatyvių investicijų detektoriaus (AID) programa pasiūlė naują finansavimo modelį. Užuoat naudodamosi donoro sukurtomis programos gairėmis, Lietuvos organizacijos pristato savo viziją, kaip siekti socialinio pokyčio. Viešomis atrankomis atrinktos iniciatyvos gauna ne tik finansavimą, bet ir ekspertų pagalbą įgyvendinant projektą. Minimalūs biurokratiniai reikalavimai leidžia mažosioms ir mažiau profesionalioms organizacijoms aktyviai dalyvauti programoje. AID programos bendras finansavimas – 2,6 mln. eurų. Programa prasidėjo 2020 metais ir tęsis tol, kol bus išdalintos visos lėšos.

Valdžios perkamos paslaugos tapo svarbiu PVO finansavimo šaltiniu. 2019 metais privatūs paslaugų teikėjai, kurių didžiąją dalį sudaro PVO, gavo 10,4 proc. bendro savivaldybių finansavimo viešosioms paslaugoms – dvigubai daugiau nei 2017 metais. 2020-aisiais PVO sudarė daugiau viešųjų paslaugų teikimo sutarčių, kadangi dėl padidėjusios rizikos darbuotojams savivaldybės noriau perleido paslaugas išoriniams teikėjams.

Vis dėlto 2020 metais PVO uždarbė iš paslaugų gerokai krito. Pavyzdžiui, metinės Zarasų r. Inovatorių slėnio pajamos, 2019 m. siekusios 200 000-300 000 eurų, 2020 metais tesiekė 30 000-40 000 eurų.

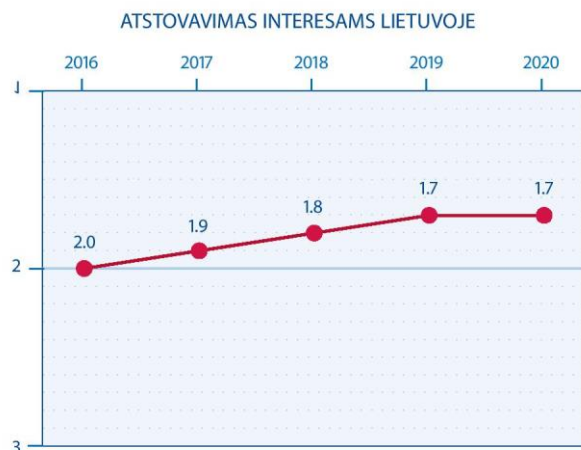
Organizacijoms geriau susipažinus su 2018 m. mokesčių reformos inicijuotais pokyčiais, PVO finansų apskaitos ir atskaitomybės gebėjimai kiek pagerėjo. Prie to taip pat prisidėjo NIPC 2020 m. organizuota mokymų apie PVO atskaitomybę serija. Finansų auditas daugumai organizacijų yra pernelyg brangus ir dėl to retai atliekamas, jeigu jo nereikalauja rėmėjai.

ATSTOVAVIMAS INTERESAMS: 1.7

Atstovavimas interesams išlieka stipriausia Lietuvos PVO tvarumo sritis. 2020 metais PVO tęsė aktyvią advokaciją. Nacionaliniu lygmeniu interesams buvo gerai atstovaujama, tačiau vietos lygmeniu PVO advokacijos pajėgumai gerokai skyrėsi.

Pandemijos metu PVO skyrė daug pastangų mažinti socialinę atskirtį. Ankstyvuojau pandemijos laikotarpiu PVO atstovai ir mokslininkai kreipėsi į Vyriausybę ir ragino imtis priemonių, kad apsaugotų labiausiai pažeidžiamas visuomenės grupes nuo skurdo ir atskirties. Nors Vyriausybė palankiai priėmė kreipimąsi ir pripažino svarbų sektoriaus vaidmenį pandemijos metu, ji neišnaudojo PVO – kaip partnerių ir ekspertų – potencialo kovojant su pandemija. Birželio mėnesį Vyriausybė patvirtino Ateities ekonomikos DNR planą.

PVO formaliai dalyvavo rengiant šį planą, tačiau jų nuomonę valdžia ignoravo, ir plane nebuvo numatytas finansavimas PVO. Tačiau PVO pasiekė kai kurių nedidelių, bet reikšmingų savanorystės reglamentavimo pokyčių, leidžiančių lengviau pasiekti pažeidžiamas visuomenės grupes. Sklandų bendradarbiavimą su valdžia PVO pasiekė tik metų pabaigoje, kai prie Vyriausybės kanceliarijos buvo suformuota NVO ekspertų grupė, koordinuojanti tarpsektorines atsakas į pandemiją pastangas.

Greta advokacijos, susijusios su pandemija, PVO toliau aktyviai dalyvavo priimant sprendimus valstybės lygmeniu. PVO prisidėjo rengiant Lietuvos nacionalinės pažangos strategiją 2030 ir jos įgyvendinimo planą. PVO įsitraukimas į įvairių Vyriausybės komitetų veiklą dažniausiai buvo sklandus ir produktyvus. Po to, kai Lietuvos aplinkosauginių NVO koalicijai nepavyko sustabdyti aplinkos ministro įsakymo dėl medžioklės taisyklių pataisų, 16 aplinkosaugos organizacijų išplatino viešą kreipimąsi į Ministrą Pirmininką ir Prezidentą. Kreipimasis sukėlė visuomenės pasipiktinimą, ir pataisos buvo nedelsiant atšauktos. Dar viena PVO kampanija socialiniuose tinkluose atkreipė visuomenės dėmesį į nelegalų gyvūnų veisimą. Nors Ministras Pirmininkas sureagavo ir pakvietė gyvūnų gerovės organizacijas teikti rekomendacijas, kaip spręsti šią problemą, nebuvo jokių požymių, kad į jas būtų atsižvelgta.

2020-ųjų rugpjūtį Baltarusijoje vyko masinės demonstracijos po prieštarai vertinamų Prezidento rinkimų. Šie neramumai atkreipė pasaulio visuomenės dėmesį. Lietuvoje aktyvistai sutelkė daugiau nei 50 000 žmonių, kurie palaikė demonstrantus, sudarydami gyvą grandinę nuo Vilniaus iki Medininkų. Akciją organizavo Laisvės TV, finansuojama rėmėjų per „Patreon“ platformą.

PVO vedė aktyvų dialogą su politinėmis partijomis prieš 2020 metų spalį vykusius Seimo rinkimus. Jis tęsėsi ir po rinkimų, turėjo įtakos valdančiosios koalicijos politikai prioritetinėse švietimo, kultūros ir žmogaus teisių srityse.

PVO sėkmingai formavo visuomenės nuomonę ir 2020 metais sulaukė masinio palaikymo aplinkosaugos ir politinėms kampanijoms. Sausį aplinkosauginės PVO paviešino informaciją apie Kuršių marių taršą, kurią sukėlė „Grigeo Klaipėda“ kartono gamykla. Kampanija paskatino visuomenės pasipiktinimą, o trys prekybos tinklai boikotavo „Grigeo“ grupės produktus.

Laisvės TV surengė „Viso gero, Voldemarai“ kampaniją, raginančią rinkėjus aktyviai dalyvauti rinkimuose ir neleisti korupcija bei nepotizmu kaltinamai politinei partijai patekti į Seimą. Partijai nepavyko peržengti 5 proc. barjero, o jos prašymu atliktas Centrinės rinkimų komisijos tyrimas nenustatė, kad Laisvės TV būtų pažeidusi Rinkimų įstatymą.

Nacionaliniu lygmeniu advokacija nekito, tačiau PVO ne visuomet aktyviai dalyvavo formuojant politiką vietos lygmeniu. Tose savivaldybėse, kurios dar prieš pandemiją turėjo gerai veikiančias NVO tarybas ir kitus konsultacijas su PVO mechanizmus, atsako į pandemiją veiksmai buvo planuojami aktyviai dalyvaujant pilietinei visuomenei. Savivaldybėse, kur iki pandemijos vietos valdžios bendravimo su PVO mechanizmai buvo formalūs ir merų kontroliuojami, ir toliau PVO nebuvo įtraukiamos priimant sprendimus.

Prie Vyriausybės veikianti patariamoji Nacionalinė NVO taryba, kurią globoja SADM, 2020 metais toliau aktyviai veikė, o Vyriausybė atsižvelgė į jos rekomendacijas. PVO vis labiau įžvelgė konsolidacijos naudą ginant sektoriaus teises ir interesus santykiuose su valdžia, ypač sprendžiant tokias problemas, kaip skurdas ir visuomenės psichikos sveikata. Skėtinės organizacijos, pavyzdžiui, Nacionalinis skurdo mažinimo tinklas, atstovavo savo narėms stabiliai, profesionaliai ir kompetentingai.

2020-ųjų birželį Seimas priėmė Lobizmo įstatymo pataisas, dėl kurių buvo diskutuojama nuo 2018 metų. Viešąjį interesą ginančios organizacijos įstatymu nėra pripažįstamos lobistėmis, tačiau jos gali registruotis „įstatymų įtakotojomis“, suteikiant teisę gauti informaciją iš valdžios institucijų apie rengiamus įstatymus.

PASLAUGŲ TEIKIMAS: 3.0

PVO paslaugų teikimas 2020 metais kiek pagerėjo. Vyriausybės sprendimas perduoti daugiau viešųjų paslaugų privatiems teikėjams inspiravo naują viešųjų pirkimų modelį, kuris gali atverti galimybes didelės apimties valdžios kontraktams su PVO ir socialiniais verslais. Be to, pandemijos metu PVO skaitmenizavo nemažą teikiamų paslaugų dalį, pradėjo naujas iniciatyvas ir gerokai išplėtė būtinųjų paslaugų teikimą. Būtinoji pagalba, kurios ėmėsi PVO per pandemiją, liudija, kad PVO lanksčiai reaguoja į gyventojų poreikius. Tačiau pandemija laikinai nutraukė kai kurias įprastines PVO paslaugas.

Nacionalinės pažangos strategijos (NPS) 2030 įgyvendinimo plane numatyta privačiam sektoriui perleisti mažiausiai 30 proc. visų viešųjų paslaugų. 2020 metais NPS užbrėžtas 15 proc. tikslas nebuvo pasiektas, tačiau viešųjų paslaugų perdavimo procesas nuolat sparčiau spartėjo, todėl tikėtina, kad NPS 2030 išskelti tikslai yra realistiški. Savivaldybių

pateikti duomenys rodo, jog 2020 m. vietos valdžia perdavė 10,4 proc. visų viešųjų paslaugų išoriniams teikėjams (dažniausiai PVO), o perduotų paslaugų apytikslė vertė buvo 93 milijonai eurų. Tik šešios iš šešiasdešimties savivaldybių pasiekė arba viršijo 15 proc. paslaugų perdavimo ribą. Čia pirmavo Panevėžio rajono ir Kazlų Rūdos savivaldybės, kurios privatiems teikėjams perleido apie 28 proc. visų paslaugų. Aštuonios savivaldybės pasiekė 10-15 proc., trisdešimt šešios perleido mažiau nei 10 proc. paslaugų, o dešimt savivaldybių apskritai nesamdė PVO.

Apie 90 proc. PVO teikiamų paslaugų yra finansuojamos per projektus. Naujas 2020 metais pristatytas poveikio pirkimų modelis skatina savivaldybes pirkti rezultatus (poveikį), o ne paslaugas. Perėjimas prie poveikio pirkimo

užtruks, nes savivaldybės dar nėra susipažinusios su poveikio vertinimo procesu, o PVO trūksta verslo patirties, gebėjimų ir ryžto priimti atsakomybę už rezultatus.

Projektinis finansavimo modelis neskatina PVO rimtai vertinti finansinę grąžą ir siekti tvarumo. PVO pirmosios viešųjų pirkimų patirtys dažnai nuvilia, kadangi organizacijos neatlieka išsamios finansinės analizės. Organizacijoms, kurios atkakliai dirba ir mokosi iš savo klaidų, yra pasisekę nemažai uždirbti iš paslaugų. Pavyzdžiui, Nacionalinis socialinės integracijos institutas, kuris 2018 m. patyrė nuostolių viešuosiuose pirkimuose, 2020 m. laimėjo dešimt viešųjų pirkimų, kurių bendra vertė didesnė nei 4 milijonai eurų.

2020 metais pandemija sustabdė daugelio nebūtinųjų paslaugų teikimą. PVO, jei tik leido paslaugų pobūdis, jas teikė nuotoliniu būdu. Rėmėjai keitė finansavimo sąlygas, kad organizacijos galėtų pasiekti klientus netradiciniais būdais. Daug švietimo ir kultūros paslaugų, taip pat kai kurios socialinės paslaugos, pavyzdžiui, pagalba ilgalaikiams bedarbiams, persikėlė į virtualią erdvę. PVO kaip galėdamos stengėsi atliepti augantį humanitarinių paslaugų poreikį, telkė ir apmokė įspūdingus savanorių skaičius ir koordinavo veiklą tarpusavyje, kad galėtų suteikti pagalbą kuo daugiau žmonių.

2020-aisiais PVO sėkmingai rado nišų naujoms, su pandemija nesusijusioms paslaugoms. Pavyzdžiui, PVO įsteigtų ikimokyklinių įstaigų skaičius nuo 2018 m. padvigubėjo. 2020 metais 182 iš 562 šalies ikimokyklinio ugdymo įstaigų buvo įregistruotos kaip PVO.

Vyriausybė pripažino karantino metu PVO teiktų paslaugų vertę ir įsteigė specialią finansavimo programą, skirtą kompensuoti PVO patirtas papildomas išlaidas.

SEKTORIAUS INFRASTRUKTŪRA: 2.8

PVO sektorių palaikanti infrastruktūra 2020 metais kiek pagerėjo. Paramos organizacijos išgrynino funkcijas ir pagerino ryšius su PVO. Buvo gausu PVO skirtų mokymų ir konsultacijų. PVO aktyviai dalijosi informacija socialiniuose tinkluose. Pagerėjus organizacijų techniniams pajėgumams ir mokymams persikėlus į virtualią erdvę, mokymai tapo plačiau prieinami. Kovoje su pandemijos padariniais, klestėjo tarpsektorinė partnerystė.

2020-aisiais NIPC šventė dvidešimt penktąjį gimtadienį. Lietuvos Prezidentas gyrė centrą už jo nenuilstamą darbą plėtojant ir profesionalizuojant trečiąjį sektorių. 2020 metais NIPC surengė du virtualius PVO forumus. Pirmasis, įvykęs gegužę, buvo skirtas pandemijos iššūkiams. Jame dalyvavo daugiau nei 100 PVO. Gruodį surengtas kasmetinis NVO forumas pritraukė daugiau nei 300 dalyvių – PVO, Vyriausybės ir politinių partijų atstovų.

Koordinuodamos veiklą tarpusavyje, Nacionalinė NVO koalicija ir NIPC pasidalijo veiklos sritis. NIPC sutelkė dėmesį į viešųjų paslaugų perdavimą PVO ir PVO santykį su vietos valdžia, o koalicija užsiėmė atstovavimu interesams ir sektoriaus reprezentavimu nacionaliniu lygmeniu. 2020 metais NIPC ir koalicija surengė skaidrumo ir atskaitomybės mokymus 450 organizacijoms, kuriuos finansavo SADM.

PVO vis labiau įsitikina, kad naudinga priklausyti skėtinėms organizacijoms. Skėtinės organizacijos palaikė veiksmingą valdžios ir PVO dialogą. Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas, Nacionalinis švietimo organizacijų tinklas, Žmogaus teisių organizacijų koalicija, Nacionalinė aplinkosaugos koalicija ir Lietuvos bendruomenių organizacijų asociacija rengė apklausas ir peticijas, pristatė ataskaitas apie padėtį įvairiose srityse, informavo apie finansavimo galimybes ir siūlė mokymus.

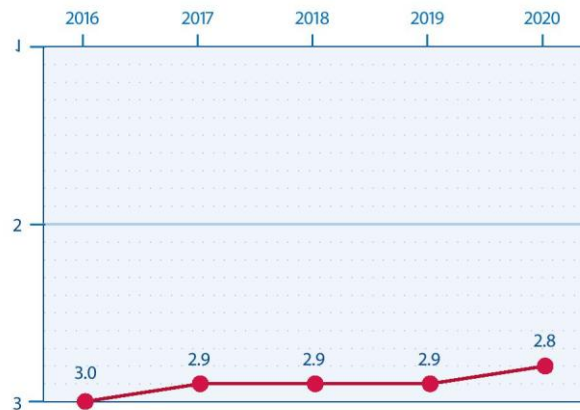
APF yra didžiausia Lietuvoje specializuota programa, teikianti subsidijas PVO. 2020 metais startavo AIM ID – PVO pajėgumus stiprinanti APF iniciatyva, kuri siūlė trumpus informacinius seminarus „Info valanda NVO“ ir rengė „NVO akademiją“. APF ir „Aukok.lt“ užsakė sektoriaus tyrimus ir palaikė aktyvų diskursą „LinkedIn“ ir „Facebook“ socialiniuose tinkluose. „Facebook“ grupė „NVO džiuگلės“, kurią inicijavo APF, metų pabaigoje turėjo 1300 narių.

2020 metais PVO turėjo daug galimybių dalyvauti mokymuose. Norvegijos finansinis mechanizmas finansavo „SocialTY“ programą, skirtą profesinėms sąjungoms, o ES „LEADER“ programa rėmė vietos veiklos grupių gebėjimų stiprinimą. Ekonomikos ir inovacijų ministerija rengė mokymus socialiniams verslams, o specialiuose mokymuose dalyvavo 600 seniūnaičių iš visos Lietuvos. „Google“ organizavo mokymus, kaip sėkmingai naudotis „Google“ įrankiais, ir kiekvienai PVO suteikė nemokamas, iki 10 000 JAV dolerių vertės, reklamos galimybę.

2020 metais „Aukok.lt“ surengė nuotolinę lėšų telkimo konferenciją, kuri pritraukė daugiau nei 170 dalyvių. Konferencija PVO pasirodė tokia patraukli, kad organizacijos, įpratusios prie nemokamų mokymų, noriai pirkė dalyvių bilietus.

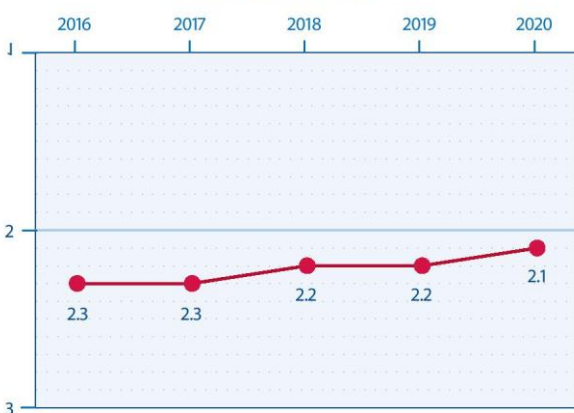
2020-aisiais stiprėjo tarpsektorinė partnerystė. PVO ir valdžia dirbo drauge, mažindamos COVID-19 pandemijos padarinius. Verslas pandemijos metu tiesiogiai bendradarbiavo su PVO. Pavyzdžiui, restoranai gamino maistą, o PVO jį pristatydavo izoliuotiems remtiniams gyventojams. Daugybė savanorių talkino Raudonajam kryžiui, Maisto bankui, Nacionalinei šalių sąjungai ir kitoms PVO, kurios teikė humanitarinę pagalbą ligoninėse ir namuose izoliuotiems gyventojams.

SEKTORIAUS INFRASTRUKTŪRA LIETUVOJE

VIEŠASIS ĮVAIZDIS: 2.1

VIEŠASIS ĮVAIZDIS LIETUVOJE

Sektoriaus viešasis įvaizdis 2020 metais gerėjo. Visų pirma dėl aktyvaus PVO vaidmens kovojant su pandemijos padariniiais. Žiniasklaida visus metus itin pozityviai nušvietė PVO veiklą, o gyventojai noriai palaikė įvairias, ne tik su pandemija susijusias PVO iniciatyvas. Valdžia ir verslas pripažino PVO svarbą visuomenės gerovei.

Sektoriaus viešasis įvaizdis buvo geras dar prieš pandemiją. 2020 metais Pilietinės visuomenės institutas paskelbė 2019 m. Pilietinės galios indeksą (PGI). PGI pakilo iki 39,7 balo iš 100 – tai aukščiausias vertinimas nuo indekso pradžios 2007 metais. Pilietinė galia išaugo visų pirma dėl PVO vaidmens.

Finansinė gyventojų parama ir savanorių pagalba liudijo visuomenės teigiamą požiūrį į PVO teikiamas humanitarines paslaugas. Karantinas padėjo visuomenei suvokti kai

kurių anksčiau neįvertintų paslaugų reikalingumą, pavyzdžiui, „Žemo slenksčio“ mobiliosios paslaugos, kuri siekia mažinti psichotropinių medžiagų vartojimą ir jo padarinius.

Pilietinė visuomenė greitai sureagavo į pandemiją – net greičiau, nei tai padarė valdžia. PVO sutelkė visuomenę ir dirbo pirmose kovos su pandemija gretose drauge su medicinos darbuotojais. Tai neliko nepastebėta žiniasklaidos, kuri plačiai nušvietė PVO veiklą ir viešino kvietimus savanoriauti. Greta komunikacijos pandemijos tema nacionalinė žiniasklaida kvietė PVO ekspertus komentuoti politikos ir ekonomikos aktualijas. „15min.lt“, vienas didžiųjų naujienų portalų, pakvietė skaitytojus išrinkti penkiolika labiausiai vertų PVO ir įsipareigojo visus metus viešinti šių organizacijų veiklą. Vietos žiniasklaida dažnai kreipdavosi į bendruomenės organizacijas, kviesdama aptarti vietos įvykius. Su PVO susijęs turinys ir NVO (nevyriausybinių organizacijų) terminas nuolat buvo matomi žiniasklaidoje ir įsitvirtino visuomenės bendravime.

Šalies valdžia toliau reiškė dėkingumą ir palaikymą PVO, teikė joms apdovanojimus ir finansavo jų iniciatyvas. Pavyzdžiui, Krašto apsaugos ministerija nuolat minėjo PVO vaidmenį kovoje su pandemija viešojoje komunikacijoje ir labiausiai nusipelnusias PVO pagerbė padėkos raštais. Tačiau kai kurių regionų vietos valdžia, nors ir siekia verslo santykių su PVO, nevisiškai pasitiki PVO kompetencija. Pavyzdžiui, Kauno miesto valdžia įšaldė SADM programos lėšas, skirtas PVO, motyvuodama tuo, kad pandemijos suvaržymai neleis organizacijoms įgyvendinti projektų veiklą.

Nors bendras sektoriaus įvaizdis 2020 metais buvo labai teigiamas, PVO viešųjų ryšių gebėjimai ir jų savireguliacijos pastangos vis dar labai skyrėsi. Organizacijų viešieji ryšiai tiesiogiai priklauso nuo turimų žmogiškųjų išteklių ir darbuotojų gebėjimo įvairiais būdais įtraukti visuomenę – pristatant ataskaitas, bendraujant socialiniuose tinkluose ir kitais būdais parodant visuomenei organizacijos veiklą. Nemažai organizacijų pasinaudojo pandemijos metu suteikta galimybe atidėti veiklos ataskaitų rengimą ir neorganizavo visuotinių susirinkimų šioms ataskaitoms patvirtinti.

Ataskaitoje išreikšta ekspertų ir tyrėjų nuomonė nebūtinai sutampa su JAV Tarptautinės plėtros agentūros ir FHI 360 nuomone.